

С.О. Коваленко, канд. екон. наук

**Харківський інститут фінансів Українського державного університету
фінансів і міжнародної торгівлі**

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ РЕАЛЬНИМ ПОТРЕБАМ НАСЕЛЕННЯ

В статті викладені основні проблеми формування державних соціальних стандартів на сучасному етапі розвитку України, проведений порівняльний аналіз офіційно встановленого та фактичного розмірів прожиткового мінімуму, визначені недоліки формування базового соціального стандарту, дано більш повне та уточнене визначення прожиткового мінімуму як економічної категорії, а також запропоновані шляхи удосконалення процесу формування базового соціального стандарту та підвищення ефективності контрольних заходів щодо повноти фінансування видатків у сфері соціального захисту населення.

Ключові слова: соціальна політика, соціальні гарантії, соціальні стандарти, прожитковий мінімум, соціальні зобов'язання, споживчий кошук.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими і практичними завданнями. Встановлюючи соціальні стандарти, держава виступає гарантом реалізації конституційних прав громадян на достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло [1]. Саме тому держава встановлює переліки певних соціальних зобов'язань щодо матеріального забезпечення населення, в значній мірі це стосується тих людей, які не спроможні забезпечити собі належний рівень існування. Однак завданням кожної держави є не тільки законодавче закріплення соціальних стандартів, а й виконання цих зобов'язань на практиці. Враховуючи сучасні економічні та політичні перетворення, наявну обмеженість бюджетних ресурсів в Україні існує проблема виконання державних соціальних зобов'язань на належному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Останнім часом в Україні питанням формування соціальних стандартів та державного фінансування соціальних гарантій населення приділяють все більше уваги. Зазначені проблеми досліджувалися в працях Ковязіної К., Момотюк Л., Полозенка Д., Тищенко О..

Незважаючи на широке висвітлення проблем, пов'язаних з формуванням соціальних стандартів, соціальним забезпеченням населення та фінансуванням соціальних гарантій, в Україні досі не діють в повній мірі принципи формування державних соціальних стандартів і нормативів, на базі яких визначаються основні державні соціальні гарантії, залишається не вирішеним питання фінансування соціальних гарантій за реальних потреб населення з урахуванням діючих цін на товари та послуги, що і зумовило актуальність обраної теми.

Формування цілей статті. Метою статті є вивчення та аналіз діючої системи формування державних соціальних стандартів, виявлення її недоліків та розробка основних напрямів удосконалення з урахуванням діючого рівня цін на товари та послуги.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом соціальна справедливість в нашій країні є складовим і невід'ємним сегментом офіційної політики і спрямована на покращення добробуту населення. Українська економіка спрямована на забезпечення нових стандартів добробуту та життєдіяльності людини, на побудову соціально-ринкової економіки [2, с. 131-136].

Соціальна політика держави полягає в забезпеченні населення певним набором матеріальних благ та послуг, необхідних для нормального життя. Ефективність соціальної політики залежить від діючої системи соціальних стандартів. Соціальні стандарти являють собою життєво необхідні норми, основною метою їх запровадження в державі є створення умов для підтримки оптимального рівня доходів населення і забезпечення соціальної та економічної стабільності у суспільстві [3].

В Україні базовим державним соціальним стандартом виступає прожитковий мінімум, що являє собою вартісну величину достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [4]. На його основі визначаються державні соціальні гарантії та стандарти в сфері доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти. Основні державні соціальні гарантії, які є головним джерелом існування громадян, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму (табл. 1).

1. Динаміка основних державних соціальних стандартів та гарантій, грн

Показник	2012 (з грудня)	2013		2014	2015	
		з січня	з грудня		з січня	з вересня
Прожитковий мінімум	1095	1108	1176	1176	1176	1330
Мінімальна заробітна плата	1134	1147	1218	1218	1218	1378

Джерело: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=141688

Отже, прожитковий мінімум можна назвати основним показником, що характеризує мінімальний рівень вартості життя населення. В Україні застосовується нормативний метод формування прожиткового мінімуму, який полягає у встановленні його вартісної величини через мінімальний споживчий кошик, який включає перелік продовольчих, непродовольчих товарів та основних послуг. Діючі норми, значно нижчі за фізіологічні потреби, а набір непродовольчих товарів не повністю забезпечує основні потреби сучасної людини. Враховуючи вищенаведене, прожитковий мінімум важко назвати базовим соціальним стандартом, фактично він втратив свою основну функцію. Варто відмітити, що нині існують два соціальних стандарти: законодавчо встановлений прожитковий мінімум, на підставі якого ведуться офіційні розрахунки, здійснюються перерахунки соціальних витрат, і фактичний, що відображає реальну вартість життя (табл. 2). При цьому фактична та законодавчо затверджена величини прожиткових мінімумів на сьогодні не узгоджені. Крім того, розміри прожиткових мінімумів на кінець наступного року плануються меншими, ніж досягнутий їхній фактичний рівень за попередній рік. У таких складних умовах пересічні громадяни, а особливо пенсіонери, опинилися за межею бідності. Отже, існує нагальна потреба розробки економічно обґрунтованого підходу до формування прожиткового мінімуму, який дозволить вдосконалити методологію формування та оптимізації набору продовольчих, непродовольчих товарів та послуг із врахуванням сучасних потреб людини.

2. Розмір фактичного прожиткового мінімуму в цінах за 1 півріччя 2015 року, грн

Показник	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень
Фактичний прожитковий мінімум	1536	1605	1757	2211	2466	2555
Встановлений прожитковий мінімум	1176	1176	1176	1176	1176	1176
Заниження, %	30,6	36,5	49,4	88,0	109,7	117,3

Джерело: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=141688

На нашу думку вирішення проблеми відповідності державних соціальних стандартів реальним потребам необхідно здійснювати в напрямі підвищення рівня та якості життя населення, забезпечення економічної та політичної стабільності в державі, підвищення економічної активності населення, впровадження якісно нових підходів до встановлення базових соціальних стандартів, приведення структури набору товарів та послуг, що входять до споживчого кошику для розрахунку прожиткового мінімуму у відповідність до реальних умов забезпечення життєво необхідних потреб людини, удосконалення бюджетної політики щодо фінансування соціальних видатків, підвищення ефективності контрольних заходів щодо повноти фінансування видатків у сфері соціального захисту населення, підвищення ефективності державних програм у соціальній сфері, наближення розміру основних державних соціальних гарантій до європейського рівня.

Слід зауважити, що в цьому напрямку у 2015 р. нарешті зроблені перші кроки щодо спроби перегляду складу, структури та вартості споживчого кошику. Так, відповідно до рішення Кабінету міністрів України від 24.06.2015 року №12785/9/1-15 Міністерству соціальної політики, Міністерству економічного розвитку, Міністерству охорони здоров'я та Міністерству фінансів доручено провести науково - громадську експертизу набору продуктів харчування, непродовольчих товарів і набору послуг для встановлення прожиткового мінімуму. Крім того, підготовлено законопроект про внесення змін до Закону України «Про прожитковий мінімум» щодо удосконалення процедури формування споживчого кошика і визначення прожиткового мінімуму, в якому пропонуються новий порядок перегляду прожиткового мінімуму, що дозволить дійсно вважати

його базовим соціальним стандартом. На жаль, на сьогодні зазначений законопроект знаходиться на доопрацюванні, і терміни прийняття не визначені.

Варто також сказати про необхідність вирішення питання удосконалення системи контролю за фінансуванням соціальних зобов'язань держави для зниження рівня бюджетних правопорушень у регіонах. Так, для підвищення якості фінансового контролю варто звернути увагу на проведення аналітичної роботи з виявлення основних чинників, що призводять до фінансових правопорушень, і відповідно розробити заходи щодо їх усунення. Також необхідно вжити заходи щодо посилення роботи стосовно напрацювання конкретних реальних рекомендацій і пропозицій з виявлення резервів та підвищення ефективності використання коштів на фінансування соціальних програм та заходів.

Висновки даного дослідження. Враховуючи викладене, зазначимо, що соціальна політика держави буде ефективною тільки тоді, коли діючі соціальні стандарти відповідатимуть достатньому рівню і якості життя населення. В цьому напрямку необхідно: переглянути та удосконалити методикку визначення розміру прожиткового мінімуму для забезпечення максимальної відповідності його реальній вартості споживчого кошика та послуг, у зв'язку з цим варто переглянути набір продовольчих і непродовольчих товарів і послуг відповідно до реальних потреб сучасної людини з урахуванням регіональних відмінностей та діючих цін; забезпечувати інформаційну прозорість розрахунків розміру прожиткового мінімуму та їх коригування залежно від зміни економічного, політичного стану держави та рівня життя населення; прискорити прийняття змін до Закону України «Про прожитковий мінімум», що дозволить повернути прожитковому мінімуму функцію базового соціального стандарту. На нашу думку необхідно дати більш повну характеристику прожиткового мінімуму як економічної категорії і визначити його як вартісний еквівалент мінімального набору матеріальних благ та послуг для забезпечення здорового функціонування організму людини та задоволення її основних соціальних, побутових та культурних потреб, визначений на основі діючих цін і тарифів.

Тільки встановлення показників державних соціальних стандартів, що відображають реальні потреби людини, дасть змогу покращити рівень життя населення та привести його у відповідність до європейських стандартів.

Бібліографічний список: 1. Конституція України. – Х.: ФО-П Стеценко І.І., 2014. – 48 с. 2. Полозенко Д.В. Фінансова політика в умовах трансформаційної економіки України (1992-2008). – К.: НДФІ, 2008. – 392 с. 3. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000р. N 2017-III [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>. 4. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15. 07.1999 року N 966-XIV [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-14>. 5. Ковязина К.О. Щодо удосконалення методики визначення споживчого кошику [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1233/>. 6. Момотюк Л. Державне фінансування соціальних гарантій населення України: автореферат дис. на здобуття ступеня кандидата економічних наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»/ Л. Момотюк. – К.: НДФІ, 2005. – 19с. 7. Тищенко О.В. Державні соціальні стандарти та гарантії як основа соціального забезпечення в Україні. [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2013/statji_n4_29_2013/Tishenko_99.pdf.

С.А. Коваленко **Современные проблемы соответствия государственных социальных стандартов реальным нуждам населения.** В статье рассмотрены проблемы формирования базового государственного социального стандарта, рассмотрена сущность прожиточного минимума, проведен сравнительный анализ официально установленного и фактического размера прожиточного минимума, сделаны выводы о необходимости пересмотра порядка и нормативов его расчета, а также дано более полное и уточненное определение прожиточного минимума как экономической категории, а также предложены пути решения проблемы несоответствия официально установленного прожиточного минимума фактическому, рассчитанному исходя из действующих цен на товары и услуги.

Ключевые слова: социальная политика, социальные стандарты; социальные гарантии; прожиточный минимум; социальные обязательства; потребительская корзина.

S.A. Kovalenko **Current problems of conformity of state social standards in the real needs of the population.**

The purpose of the article is the analysis and determination deficiencies of the system of minimum state social standards in Ukraine.

This document devoted to an important issue of social standards formation. Now in Ukraine the state social standard is not reflecting the real needs of the population of the country. The basic social standard is a living wage. The article suggests more complete definition of a living wage based on the situation of crisis in Ukraine. The essence of living wage is examined and updated in the article. The article also suggests statistics of living wage and minimum salaries in Ukraine in recent years.

The living wage in Ukraine calculates with using normative method which based on the calculation of the minimum value of the consumer basket. The living wage in Ukraine is understated, but actual living wage is acts too. These two indicators do not match because the one indicator hasn't been recalculate the past fifteen years and the other one calculated at current prices of goods and services. These two indicators are compared and analyzed in this article.

The result of the research this problem of system of minimum state social standards in Ukraine is the proposals regarding their further reformation with account of effective price and real needs of the population of the country.

Key words: social politics; social standards; social guarantees; living wage; social liabilities; consumer basket.